

Conversar amb adolescents

Dolors Arasanç Gauchia

Psicòloga clínica de la Fundació Nou Barris. Psicoanalista

Resum

Conversar amb adolescents

El present article és un recorregut per una experiència de treball amb adolescents duta a terme en alguns Instituts, que funciona des de fa tres anys al Centre de Salut Mental Infanto Juvenil de Nou Barris. Es destacarà l'experiència en si mateixa, nucli de tota la intervenció, els grups de conversa amb adolescents. S'intentarà extreure el saber que l'experiència aporta destacant algunes consideracions.

Paraules clau: Adolescència, conversa, transferència, conducta.

Abstract

Talking to adolescents

This article shows the path of work with adolescents, carried out in several high schools within the Nou Barris district of Barcelona. The program has been held for the last three years, and it depends on the Mental Health Center for Children and Youth of the district of Nou Barris. We will try to emphasize the experience itself, which forms the very core of the activity, the conversation groups with teenagers. An attempt will be made to extract the knowledge that the experience brings with it, by highlighting some considerations.

Key words: Adolescence, conversation, transfer, behavior.

Una experiència

Al Centre de Salut Mental on treballa participo d'un programa d'atenció a adolescents anomenat Risc en les Adolescències. El treball es realitza en els Instituts, i el que el fonamenta són els grups de conversa amb adolescents.

La trobada d'avui s'inicia igual que la del dia anterior. Es miren els uns als altres i riuen obertament, riuen de mi, de la forma com parlo, dels gestos que faig, de com m'explico. Explico algunes qüestions sobre el que pot ser el funcionament del grup. No escolten massa el que els dic, en determinat moment en que es produeix un cert silenci, algú diu "Si sabeu que tots som nois conflictius, per què ens poseu en el mateix grup? ¿Serà un motiu per fer-nos fora si no obeïm? Ja sabeu que no obeïm ". No es tracta d'expulsar ningú, aclareixo. No es clar que la resposta sigui satisfactòria. Ja que han donat el seu consentiment per estar en el grup pregunto que perquè hi són. Em tornen la pregunta, perquè hi sóc jo? On treballa? M'agrada la meua feina? Responc al que em pregunten i llavors comença una broma que consisteix en fer-me la mateixa pregunta repetidament, si jo la torno a respondre encara riuen més. En un determinat moment es pot iniciar un cert diàleg. Pregunto

quins conflictes tenen a l'Institut, diuen "la liamos en clase porque nos aburrimos". «S'avorreixen sempre?» «No, sempre no, es que no m'avorreixo jo en el meu treball?» Un d'ells diu que a la classe d'educació física no s'avorreix mai, tampoc a socials, voldria ser forense. Tots riuen sorollosament, ell també diu "és broma". Un altre diu que vol ser bomber i un altre que vol ser "mosso". Parlen sobre el que cal estudiar per ser "mosso". Del que jo en responc un d'ells diu: "Que potser ets mosso per saber-ho?". Em pregunten què va passar en tal data, com que no ho sé un d'ells diu: "però a veure, tu has anat a la Universitat?". Riuen sorollosament. M'expliquen que els agraden els raps, els escriuen, algú sap rapejar. Proposo que ho mostrin, no ho fan. Insisteixen que ho faci jo.

Perfils

S'ha treballat amb dos perfils de grup ben diferents. Un el grup dels conductuals, l'altre el dels inhibits, així va ser com els professionals de l'Institut els van identificar. Els primers es caracteritzen per ser nois que comprometen constantment la suposada bona marxa de la institució escolar posant en qüestió el seu funcionament. S'enfronten als docents fent-los saber que no compliran amb el que se'ls proposa.

Els segons s'exclouen, tant del vincle amb els iguals com de la seva participació en les propostes escolars. Són grans experts en jocs virtuals i orienten el seu desig de saber cap a tot allò que s'hi vinculi.

El marc

La conversa es pretén com un espai on la paraula circuli. No es plantegen temes concrets de conversa ni objectius definits en cada encontre. No és una aposta simple. Proposar la conversa suposa que hi ha quelcom del que es pot parlar i implica la dimensió de la transferència, l'altre a qui s'adreça la paraula. Saber com actuar amb això no ha estat evident en tots els moments. Aquest lloc que es planteja com el lloc de la paraula ha estat gairebé constantment interromput per actuacions on el cos apareix en primer pla, un cos que s'imposa a l'acte de parlar. Petites baralles, cops, interrupcions de la paraula quan algú la pren, burles del que és dit, han travessat totes les sessions. Van ser freqüents els moments en què no sabia com sostenir el grup, quina orientació prendre, com fer per frenar el que apareixia com un irrupció imparable. En una de les trobades vaig fer notar una qüestió, quan algú comença un relat els altres l'interrompen i sovint se'n burlen. Sorprenentment per a mi, ells van afirmar que era així, que ho feien a tot arreu, amb els pares, amb els mestres, entre ells.

P. Laccadé rescata la indicació donada per Lacan a "*El psicoanálisis y su enseñanza*" que qualifica la conducta del subjecte de pantomima, entesa aquesta com

l'art d'expressar-se sense paraules. Llavors l'expressió a través de la conducta seria la pantomima d'un text que resulta desconegut i que estaria per produir. Es tracta doncs de generar les condicions per a produir-lo. La psicoanàlisi suposa a la conducta un text que la sosté, sent el trastorn de la conducta una resposta al malestar del subjecte i al seu torn una forma de presentació a l'altre.

De què parlen els adolescents?

El primer grup són els adolescents disruptius que fan símptoma a la Institució escolar, amb el seu acte l'assenyalen com un lloc on ells semblen no tenir lloc. Divideixen la Institució en la mesura que aquesta sembla no tenir resposta per a ells. Allà on la Institució es planteja com un espai on l'ordre imposat i la norma són el més important, aquests adolescents plantegen una oposició, qüestionant constantment la forma de fer amb ells. Posen en valor la seva singularitat en oposició a un ideal vàlid per a tothom, alterant sempre l'ordre establert interrogant així l'eficàcia de les normes i del deure. "Nosaltres som els que contestem" van dir en una conversa, identificats amb el que els diferenciava d'aquells que s'adapten permanentment al que els mestres plantegen. "Aquí venim a passar-ho bé, quan ens despertem pensem a veure com la liem avui".

L'altre grup el dels nois inhibits, no es relacionen amb els altres, mai prenen la paraula a classe, deambulen sols per la institució. S'identifiquen amb una sèrie de trets, senten vergonya de parlar a classe, de preguntar si no entenen alguna cosa, els seus interessos estan molt allunyats de tot allò que és escolar, són grans coneixedors de jocs electrònics als quals dediquen moltes hores i que seran sovint objecte de la conversa en el grup.

Tots ells són fins observadors dels seus professors, descriuen sovint el seu vincle amb ells destacant les seves qualitats i els seus defectes. Ser escoltats és un tret fonamental per assenyalar la bondat d'un professor, ho és també que els ajudin a una tasca "ens va dir de que aniria l'examen". Els disgusten aquells professors als que senten que ells no preocupen, "vénen a donar la seva classe i ja està, no els importa el que ens passi" Els professors que sovint imposen sancions per una conducta no adequada solen ser rebutjats, sovint amb la vivència d'una injustícia, "sembla que els agrada sancionar-nos". Reconeixen els propis excessos però no es fan responsables dels mateixos, i al respecte de les sancions diuen que són exagerades o bé injustes. Transmeten la idea que ells són alumnes complicats, que donen molta feina als professors. Tots acorden que aquells mestres que "es posen a la nostra alçada, és a dir, «tu et poses xulo i ells més» no els agraden, diuen que com a provocadors guanyen ells, si un professor es posa en aquest terreny, que és el seu, ells no cediran.

Voldria destacar la importància del llaç que els adolescents estableixen amb els seus mestres. Una breu cita de Freud extreta del seu text "*La Psicologia del colegial*" resulta aclaridora:

Los cortejábamos y nos apartábamos de ellos, les imaginábamos simpatías o antipatías probablemente inexistentes, estudiábamos sus caracteres y sobre la base e estos formábamos o deformábamos los nuestros. Provocaron nuestras más intensas revueltas y nos compelieron a la más total sumisión; espiábamos sus pequeñas debilidades y estábamos orgullosos excelencia, de su saber y su sentido de la justicia. En el fondo los amábamos mucho cuando nos proporcionaban algún fundamento para ello; no sé si todos nuestros maestros lo han notado, pero no se puede desconocer que adoptábamos hacia ellos una actitud particularísima, acaso de consecuencias para los afectados. De antemano nos inclinábamos por igual al amor y al odio, a la crítica y a la veneración. El psicoanálisis llama ambivalente a ese apronte de opuesta conducta, y no le causa turbación alguna pesquisar la fuente de esa ambivalencia de sentimientos. Nos ha enseñado en efecto, que las actitudes afectivas hacia otras personas, tan relevantes para la posterior conducta de los individuos, quedaron establecidas en una época insospechadamente temprana. (Freud, 1914: 248)

La transferència

La transferència és un concepte descrit per Freud en el marc de la relació analítica. La va descriure com la reactualització d'un vincle inscrit a l'inconscient. La relació analítica permet observar-lo de la manera més pura: l'analista passa a ser el suport dels fantasmes, desitjos i amor del seu pacient. En l'etimologia de la paraula hi ha la idea de transportar, desplaçar, treure d'un lloc per posar en un altre. El concepte participa de la idea de desplaçament d'un llaç afectiu i de substitució d'una persona per una altra.

Anny Cordié en el text "*El malestar en el docent*" destaca que els fenòmens de transferència existeixen en altres situacions en què no se'ls reconeix i encara menys se'ls té presents: per exemple en la relació docent-alumne. Per què parlar de transferència sobre els docents? Cordié s'interroga sobre la seva naturalesa, per la forma en què percep el docent aquests fenòmens, si els coneix o no, i sobretot si conèixer-los té com a conseqüència que es produeixin menys malentesos i conflictes. Afirmar que en general els mestres tenen consciència que ells produeixen moviments afectius en els seus alumnes, però que sovint els interpreten com directament dirigits a la seva persona i/o a la seva manera d'ensenyar. No conèixer el que el vincle amb el docent té d'específic pot donar lloc a relacions molt deteriorades.

Es troben en la relació els elements necessaris per a la instal·lació de la transferència: la asimetria de la relació; dos llocs, dues funcions, professor/alumne. L'alumne reviurà en aquesta relació afectes vinculats a la seva història infantil i pot desplaçar la seva problemàtica sobre el docent, l'amor, la ràbia, la rebel·lia, l'ambivalència. Els professors són figures de l'autoritat igual que ho són els pares, de vegades ho saben i d'altres no, que paguen el preu d'un conflicte que es juga en una

altra banda (per exemple: l'alumne que desplaça la rebel·lia cap al pare i cap al professor).

Cordié considera que és difícil per al docent fer-se càrrec de que els moviments afectius poden ser en origen desplaçaments, evitant per tant prendre's les coses personalment i acusant a l'alumne de mala voluntat. Insisteix en la dificultat del docent per captar el fenomen del desplaçament, no entendre l'equivocació de què és objecte. Per què? Perquè actua al descobert, la seva funció l'obliga a exposar-se, a parlar, a transmetre un saber d'una o altra manera. Es troba doncs en un doble caràcter: en la seva singularitat i en el lloc d'un altre per a la funció que ocupa. S'exposa com a personatge real i carrega alhora amb el pes dels afectes que motiva la seva posició de mestre.

Els efectes

Quins efectes han produït les converses amb els adolescents? En relació a l'expectativa que va generar la nostra intervenció en els Instituts, en la suposició que la conversa amb els nois havia de tenir un efecte immediat d'adaptació al funcionament i demandes de la Institució no s'han les rectificacions desitjades. Això va ser motiu de conversa amb els docents que van manifestar que els nois no havien modificat la seva forma de comportar-se a la classe.

Es va orientar la conversa en el sentit de destacar el valor que per a ells havia tingut prendre la paraula, expressar el seu malestar i manifestar les seves queixes en relació a una institució que sembla no poder respondre a les seves necessitats.

Referències Bibliogràfiques

Freud, S. (1914) *La psicología del colegial. Tomo XIII Obras completas*. Buenos Aires: Amorrortu editores.

Lacadée P. (2010) *El despertar y el exilio*. Barcelona: Editorial Gredos.

Cordié, A. (1988) *Malestar en el docente*. Buenos Aires: Nueva Visión.

Correspondència amb l'autora: *Dolors Arasanz*. E-mail: maridulos@yahoo.es